

Handgemaakte
schoenen, kussens en
hoed, te koop in Shirdak,
de winkel van Marianne
Tuerlings in Amsterdam.
Alles is fair trade.
Rechts: Marianne
Tuerlings in haar winkel

REIZEN

De vilt-route van Kyrgyzstan

Marianne Tuerlings komt met regelmaat in Kyrgyzstan om er de mooiste viltlen stoffen te kopen. In haar voetspoor ontdekt ook journalist Stef Verhoeven dit wonderlijke land.

TEKST: STEF VERHOEVEN. BEELD: MARIANNE TUERLING EN STEF VERHOEVEN

Velden vol edelweiss

Nee, Kirgizië (of Kyrgyzstan, zoals de rest van de wereld het land noemt) stond niet op mijn reisverlanglijst. Om eerlijk te zijn: ik wist niet eens waar het lag. Tot ik op een koude winteravond in Maastricht een oud-klasgenote na dertig jaar tegen het lijf loop op een feestje. Kun je een avond lang praten over Aziatisch textiel uit een onbekend oord zonder je te vervelen? Ja, dat kan. Voormalig docente Beeldende Vorming Marianne Tuerlings (1962) is de eigenaar van Shirdak, een gespecialiseerde lifestyle-winkel in centraal-Aziatisch textiel. Ze vertelt gepassioneerd over hoe de nomaden rond de zijderoute hun kleden, hoedjes, jassen, sloffen en jurken gebruiken om met animistische symbolen verhalen aan elkaar door te geven. “Ik ben nu honorair consul van Kyrgyzstan,” vertelt ze. Een honorair consul verleent diplomatieke diensten, maar is ook adviseur voor bedrijven. “Je zou eens een verhaal moeten schrijven over dat land. Het is er prachtig.”

En nu, vier maanden later, sta ik naast de honorair consul op de levendige Osh-markt van Bisjkek, de hoofdstad van Kyrgyzstan, tussen de stalletjes met fraai gedecoreerde vilten kleden. Marianne is voor de tiende keer in Kyrgyzstan, maar ontbeert de arrogantie van een geroutineerde reiziger. Sterker nog: al op de tussenstop in Istanbul begint ze rusteloos op haar stoel te schuiven. De afsprakenschema's met haar 'viltvrouwen' worden nog eens doorgenomen. Hoe zou het gaan met Rosa, Gulnara, Jydyz, Nazira, Gulum en Tanya? Ze lacht: “Ik kom altijd tijd te kort in Kyrgyzstan. Elke reis maak ik lijstjes en schema's, al weet ik dat ik veel meer aan het toeval moet overlaten. Alles gaat altijd anders in dit land.”

Op de Osh-markt van de hoofdstad wrijft de honorair consul over de kleden, bestudeert ze nauwgezet de stiksels en patronen en keert ze de kleden tweemaal om op zoek naar onvolkomenheden. Dan noemt ze haar prijs. Na het gebruikelijke rituele gepingpong van echte handelaars rekent ze af. Met twee zware tassen lopen we de markt af. We schrijven dag 2 in Kyrgyzstan. Als dit zo doorgaat, kunnen we wel een vrachtvliegtuig bestellen voor de terugreis.

Het Zwitserland van Centraal-Azië

We moeten voort. Viltontwerpster Tanya Muratnikova staat op het lijstje. We besluiten te gaan lopen door de stad. De julizon schijnt flink. Kyrgyzstan is een islamitisch land – 75 procent van de bevolking is moslim – maar daar is in het straatbeeld niets van te merken. Jonge vrouwen paraderen met lippenstift en minirok over de rommelige stoepen. Hier en daar staat een klein onopvallend moskeetje. Kyrgyzstan is islam *light*. Nee, echt mooi is de hoofdstad niet te noemen. Als je je onder het genot van een espresso op een terras wilt vergapen aan cultuur en historische gebouwen, dan kom je als toerist in Bisjkek bedrogen uit. De

straten zijn breed en recht. De Sovjets zijn hier weliswaar in 1991 vertrokken, maar hebben hun bombastische bouwstijl en dito stadsontwerp als cadeau achtergelaten. Bisjkek is relatief rustig en behoorlijk groen. De majestueuze besneeuwde bergkammen die op elke plek in de stad te zien zijn, beloven een eindeloos mooi achterland. Niet voor niets wordt Kyrgyzstan het ‘Zwitserland van Centraal-Azië’ genoemd. Het ligt ingesloten tussen de machtige bergketens van China, Kazachstan, Oezbekistan en Tajikistan en bestaat zelf ook voor 94 procent uit bergen. Het is niet vreemd dat vrijwel niemand het land op de kaart kan aanwijzen. Voor 1991 was het namelijk slechts een provincie van het grote Sovjetrijk met door Stalin bedachte grenzen. Pas twee decennia geleden heeft het land zichzelf geheel opnieuw moeten uitvinden. Een jong land met een lange, turbulente historie.

‘De mooiste plek op aarde’

In een vervoelsgebouw van gewapend Sovjetbeton gaan we op zoek naar viltvrouw Tanya. De portier schudt van nee. “Iedereen is met vakantie naar Ysyk-Köl,” zegt hij en stort zich weer op zijn kruiswoordpuzzel. Bij het noemen van de naam van het op een na grootste bergmeer ter wereld, gaan zelfs de ogen van onze tolk Askar glimmen. Het toerisme van Kyrgyzstan mag dan in de kinderschoenen staan, Ysyk-Köl is dé uitvalsbasis voor de welgestelde inwoners van de

In de ateliers van de viltmakers ruikt het naar schapenwol, zeep, verf én mottenballen. Motten zijn de grootste vijand van vilt

hoofdstad en toeristen uit Rusland en Kazachstan. “De mooiste plek op aarde,” glundert Askar. Hij vindt het onbegrijpelijk dat het meer niet op onze geplande route ligt. Marianne lacht en loopt kordaat de portier voorbij. Eerst zien, dan geloven is de eerste les die we leren in Kyrgyzstan. We treffen Tanya breed lachend aan achter haar rommelige bureautje. Vakantie? Nee, dit jaar niet. Ook haar handel, die het voor tachtig procent van de export naar Turkije en Duitsland moet hebben, heeft last gehad van de revolutie van 2010 in Bisjkek waarbij president Bakiev het veld moest ruimen. Ze haalt haar schouders op: “Kyrgyzstan moet wat rustiger worden, dan kan ik ook rustiger werken.”

Tanya leeft tussen haar eigen ontwerpen: slippers, hoedjes, haarbandjes, jassen, broches en tassen. Allemaal van vilt, een van de belangrijkste exportproducten van Kyrgyzstan. De muren zijn bedekt met inspiratiemateriaal voor haar ontwerpen: sieraden, knipsels en patronen. Trots toont ze haar schetsboek met de laatste ontwerpen en de kleurrijke catalogus die ze heeft gemaakt. Een paar gangen verderop treffen we de naaisters en viltmakers in hun kleine ateliers. Alles ruikt naar schapenwol, zeep, verf en mottenballen. Vooral die laatste zijn belangrijk: motten zijn de grootste vijand van het natuurproduct vilt. Marianne is in haar element. Met twee extra volle tassen verlaten we het atelier.

Het voordeel van op pad gaan met de honorair consul is dat je op de hoogste niveaus met alle egards wordt ontvangen. Via brede trappen bekleed met dik tapijt bereiken we de spreekkamer van Oleg Pancratov, minister van Economische zaken. Ook schudden we de handen van drie stagiaires, twee assistenten, de onderminister van toerisme en de projectleidster *arts & crafts*. Allemaal dragen ze een zwarte map met documenten onder de arm. Twee minpuntjes: 1. onze ▶

Nergens een hek, paal of naambordje in het natuurreservaat. Dit niemandsland is van iedereen

Zwijgzaam loodst hij dan de wagen, soms vervaarlijk balancerend op drie wielen, over een geïmproviseerde lus door bergstromen en grasland. En wij volgen te voet tot het weer veilig is om in te stappen.

Paardenmelk voor het libido

Maar de beloning is onbetaalbaar en soms ronduit spectaculair. Dikke Siberische marmotten schieten hun holen in als de bus passeert en wilde bergbeken storten zich langs de weg naar beneden. Zo ver we kunnen kijken zien we groene steppen (*jailoo's*) met kudde galopperende paarden die begeleid worden door jongens te paard. Kyrgyzen worden geboren met een paard tussen hun benen. De kleinste kinderen galopperen met het grootste gemak over de vlaktes. De witte stippen aan de horizon zijn de met vilt bedekte nomadententen, de *yurts*, het tijdelijk zomerverblijf van talloze veehouders. En die van ons. Vanavond slapen we op 3000 meter hoogte in een *yurt*.

Ver van de bewoonde wereld, aan de voet van een berg, staan de *yurts* van Tolik en zijn gezin. Vier maanden van het jaar werken en wonen ze hier en ontvangen ze hun gasten. Marianne wordt hartelijk omhelsd. Ze kent Tolik van een eerdere reis. Om dat te vieren, moeten we *kumys* drinken, de traditionele welkomstdrank. Het is zure en licht alcoholische paardenmelk die het best te vergelijken is met een tintelende karnemelk. Een behoorlijk vies goedje, maar volgens de tanige Tolik erg goed voor lijf, leden en libido. Aan zijn adem te ruiken, geeft hij zelf toch vooral de voorkeur aan sigaretten en wodka. "Soms denk ik dat ik in mijn vorige leven hier heb gewoond," zegt Marianne als de zon langzaam achter het bergmeer zakt. "Het is toch vreemd dat ik me hier zo thuis voel? Dit is geen gemakkelijk land om in te leven en te werken. Toch heb ik het gevoel dat voor mij hier de puzzelstukjes op zijn plaats vallen." De omgeving is inderdaad te mooi om waar te zijn. Song-Köl is het

archetype van de nomadische manier van leven. Het uitzicht op het blauwgroene bergmeer is adembenemend. Daartussen de velden met edelweiss, blauwe gentiaan en wilde tulpen. Maar als de zon achter de bergen verdwijnt en de temperatuur met tientallen graden daalt, begin je te begrijpen dat de romantiek van het nomadenleven ook z'n schaduwkanten heeft. De kou van de nacht sluipt onder de *yurt* door rechtstreeks je botten in. De warme gastvrijheid in de ochtend maakt veel goed. In de eet-*yurt* worden we vergast op een rijk ontbijt van zelfgebakken brood, twee soorten jam, yoghurt, *manti* (gestoomde deegpakketjes met schaapsvlees) en soep. En veel kopjes thee die, zodra de bodem van het kommetje in zicht is, wordt bijgeschonken.

Dan wordt het tijd voor een eerste lange tocht te paard de bergen in. Met het oog van de kenner selecteert Tolik het paard dat past bij het karakter van zijn berijder. Op kleine maar pittige Mongoolse paarden zwerven we uren door het oneindige natuurreservaat. Nergens een hek, paal of naambordje. Dit niemandsland is van iedereen.

Energie van de natuur

In het dorp At Bashi, een dag reizen vanaf Song-Köl, slapen we in een kleurrijk ingericht pension van een weduwe. De kamers heeft ze volledig behangen met de mooiste textiel. Van schaapsvellen en dekens worden comfortabele bedden gemaakt. Viltvrouw Rosa heeft haar zoon al vooruit gestuurd met zijn chique Mercedes om ons de *shirdaks* te tonen die ze in de wintermaanden heeft gemaakt. "Toen ik dertien jaar geleden voor het eerst bij toeval op een *shirdak* stuitte," zegt Marianne, "verraste me de moderniteit van de kleurrijke patronen. Zo fris, zo nieuw en toch uit een heel oude traditie van ver voor de islam."

Volgens Marianne is Rosa goed in haar ambacht, maar slecht in de handel. "Dat geldt eigenlijk voor de meeste Kyrgyzen," zegt ze. "Het zijn makers en nomaden, geen

REIZEN

VILTKLEDEN IN SPIEGELBEELD

Kyrgyzstan heeft een goede naam op het gebied van kwalitatief hoogwaardige kleden van vilt: de *shirdaks*. Het maken ervan vergt engelengeduld en samenwerking. Eerst moet het vilt gemaakt worden uit wol. Na het wassen wordt de wol uitgelegd op een rieten mat en overgoten met heet water. Daarna wordt de mat strak opgerold en enkele uren geslagen en gerold tot de wol vervult is tot een grote lap samenhangend vilt. Het patroon wordt er met krijt op getekend en met een scherp mes uitgesneden. Zo ontstaat er een positief en een negatief patroon dat zorgvuldig gespiegeld op elkaar wordt gelegd. Van elk kleed bestaat dus een dubbelganger in gespiegelde kleuren. In *Shirdak*, de lifestyle-winkel van Marianne Tuerlings, zijn de kleden te koop. *Shirdak*, Prinsengracht 192, Amsterdam, (020) 626 68 00, www.shirdak.nl

Kyrgyzische vrouwen leggen wol uit om te gaan viltten

echte handelaars. Het woord kwantumkorting kennen ze hier niet. Of ik nu twee of twintig kleden koop, ze beweegt geen centimeter in haar prijs." Voor ik Kyrgyzstan verlaat, wil ik nog een keer te paard de bergen intrekken, zegt Marianne als we de lange weg noordwaarts afleggen. De viltvrouwen, de kleden en textielateliers zijn prachtig, maar de natuur van Kyrgyzstan geeft mij de energie voor een heel jaar Nederland." We eindigen daarom de reis in de bergen bij het dorp Temir Kanat waar we het *yurt*-kamp alleen te voet kunnen bereiken. Als we de forse klim naar boven hebben gemaakt, worden we getraceerd op een uitzicht over Ysyk-Köl, 'de mooiste plek op aarde' volgens Askar uit Bisjkek. We moeten hem voorlopig gelijk geven. Een adelaar zweeft tussen de bergtoppen, de paarden zijn gezadeld, een picknicktas is gemaakt. En verder slechts het geluid van een kabbelende bergbeek en het geblaat van een enkel schaap. Geen weg, geen bereik, geen internet, geen elektriciteit. Wat wil een mens nog minder? ■

Marianne op 4000 meter hoogte, bij het Karakul Meer

tolk Askar is nergens te bekennen en de minister spreekt geen woord over de grens. 2. het is 35°C en de airco is buiten bedrijf. De enige stagiaire die wel eens wat lessen Engels heeft gehad, vertaalt zich letterlijk en figuurlijk in het zweet. "Deze nutteloze plichtplegingen ben ik nu meer dan zat," verzucht Marianne als we buiten staan. "Ik wil honorair consul zijn voor de gewone mensen, de lokale viltvrouwen van Kyrgyzstan. Niet voor een minister die geen idee heeft hoe hij dit land vooruit moet helpen." We moeten nodig de bergen in.

Dikke Siberische marmotten

Reizen door Kyrgyzstan betekent: geen haast hebben. *Slow travelling*. De weg naar het hooggelegen Song-Köl, ten zuiden van Bisjkek, is een avontuur op zichzelf. Sergey, onze stoïcijnse chauffeur uit Siberië, omzeilt vaardig de grootste gaten in de veelal onverharde wegen. Een dikke, witte stofwolk achtervolgt de bus. Op plaatsen waar de weg plotseling lijkt op te houden, dirigeert Sergey zijn passagiers de bus uit.